

Inti Raymi Budapest

Az emigráns andokbeli identitás szimbolikus reprezentációja Magyarországon (Letenyei László)

A Magyarországon élő andokbeli közösség 2004 óta minden esztendőben megrendezi Budapesten az *Inti Raymi* nevű ünnepséget. A budapesti Inti Raymi három részből áll: egy belvárosi utcai felvonulásból, színpadi rendezvényből és végül egy másik helyszínen, meghitt környezetben rendezett andokbeli partiból. A résztvevők elsősorban a hazai andokbeli emigráció tagjai (köztük is kiemelt szerep jut az utcai zenészeknek), illetve velük rokonszenvező magyarországiak, de fel-feltűnnek az adott országok nagykövetségeinek munkatársai, és elvétve más latin-amerikaiak is.

A budapesti Inti Raymi ünnepség jelentőségét az adja, hogy – legalábbis jelen sorok írójának véleménye szerint – egy új identitás kialakulásaként, az emigrációban a kulturális hasonlóságokra rácsodálkozó andokbeli emberek közösségézésének kifejezéseként értékelhető, mely egyfelől nincs tekintettel a nemzeti határookra, másfelől viszont élesen elkülönül mind a latin-amerikai emigrációtól, mind pedig a nemzetállamok (Ecuador, Peru és Bolívia) kreol és mesztic nemzeti elitjének tagjaitól.

Magam, andokbeli barátaim kérésének köszönhetően, 2004 óta minden évben részt veszek az Inti Raymin: az események operatőreként filmfelvételeket készítek, amelyeket (vágottan vagy vágatlanul) a hazai andokbeli közösség rendelkezésére bocsátok, ezenkívül néhány évben ünnepi beszédet mondtam vagy tolmácsoltam.

Jelen tanulmány az Inti Raymi ünnepség gyökereit kívánja bemutatni; ennek keretében először az ünnepség inka-kori leírását (I.) ismertetem, majd e hagyomány továbbélését a kortárs andokbeli

indián hagyományokban (II.), ezután az 1930-as, '40-es évek ún. „indigenismo” mozgalmét, mely felelevenítette Cuscóban az Inti Raymi kifejezést és a szokást (III.), s végül az andokbeli identitást kutató kortárs mozgalmakat (IV.), melyek sorába jól illeszkednek az andokbeli emigránsok külföldi megmozdulásai – mint például a budapesti Inti Raymi (V.).

A tanulmány kidolgozása közben nekem mint szerkesztőnek már rendelkezésemre álltak azok az írások, amelyeket szerzőtársaim írtak/írnak Az *Andok kultúrája* c. kötet részére. Jelen cikk nem ismétli meg, hanem csupán utal a *Kardulesz Rita*, *Lendvai Tibor*, *Széli Júlia* és *Javier Zea* írásaiban kifejtett gondolatokra.

I. Inti Raymi az Inka-korban

A Raymi szó ünnepet vagy ünnepélyt jelent. A négy ünnep közül, amit az Inkák Cuscóban, ebben a második Rómában ültek meg, a legfényesebb a Nap tiszteletére június havában rendezett Intip Raymi (sic!) volt. Intip Raymi azt jelenti: a Nap legmagasztosabb ünnepe. (Garcilaso de la Vega (1609) 1964: 108; Szokoly Endre fordítása)

Garcilaso de la Vega a *Comentarios Reales*ben hosszú fejezetet szán az Inka Napünnep bemutatására. A történészek számára mind a mai napig ez a legrészletesebb leírás az egykori cuscói uralkodói ceremóniáról. Garcilaso valószínűleg édesanyjától, illetve a még Inka-kort megért anyai rokonságától gyűjtötte be az ünnepségre vonatkozó információt. Anélkül, hogy a mű (illetve további források, például Poma de Ayala rajzos krónikája, vagy Toledo alkirály rendeletei) ismertetésébe belemennék, annyit emelek csak ki, hogy forrásmunkaként használni a művet elég bajos, mert még ezt az Inka álláspontot képviselő leírást is áthatja az a törekvés, hogy az inka ünnepet a korabeli Európában megszokott rítusokhoz tegye hasonlóvá. Például, az Inkát királyként, „udvarát” kapitányok és her-

cegek társaságaként jellemzi, a szertartásokat szerzetesek és apácák vezetik. A szokások közül leginkább azokat mutatja be, amelyek Európában is megszokottak lehettek, például, a leírások szerint, a több napon át tartó ünnepségsorozatot szigorú böjt vezette be, amely étel-, ital- és lámaáldozatok bemutatásával folytatódott, majd a többi nyolc napon át alapvetően evés és ivás volt az ünnepi program. A sorok között olvasva azért így is feltűnhet néhány olyan részlet, amely eltér az európai hagyományoktól, és valóban őshonos (indián) tradícióként értelmezhető:

Említésre méltó – írja Garcilaso (i.m. 116–117. o.) – hogy az inka minden kapitánynak de nem minden curacának küldött italt. [...] A többi curacát a serlegvivő inkák hívták meg egy italra... Kis idő elteltével az összes nemzetségek kapitányai és curacái visszakínálták [...] az egyik vagy a másik inkát, [...] amellyel együtt ivott. [...] Az italcsere befejezése után visszatértek helyükre. Azután elkezdődött a tánc, az ének és a különféleképpen lejött balett... Mialatt énekeltek és táncoltak, nem hagyták abba az ivást.”

Az európai normák szerint mértéktelennek tartott italfogyasztás hiteles leírása kísértetiesen emlékeztet azokra az antropológiai megfigyelésekre, amelyeket a XX. században készítettek az andokbeli őshonos közösségekben, és amelyekről egyébként sok egyházi forrás számol be (elítélő módon) végig a XVII–XVIII–XIX. századok folyamán³³. Más antropológiai híradások helyett inkább saját tapasztalataimból, 1993-as ecuadori útinaplómból idézek. Útitársaimmal³⁴ együtt a San Pablo-tó partján kirándultunk, amikor az egyik faluban egy házból ünnepség hangjai szűrődtek ki. Mivel kedvesen invitáltak bennünket, Gulyás Annával be is mentünk, míg a többiek elmentek

³³ A történeti dokumentumok hitelességét a néprajzi híradások segítségével ellenőrző ún. etnohistoria mint társadalomtudományos irányzat a '90-es években erősödött meg Peruban és Ecuadorban; a témával kapcsolatban jó áttekintést nyújt Zea (2008), jelen kötetben. Ugyancsak kötetünkben, Estenssoro (1992, 1998) írása a történeti antropológiai/etnohistoriai törekvések egy szép példája.

³⁴ Az 1993-as terepmunka során Gulyás Anna, Kő Boldizsár, Tatár Zsolt és Vörös Miklós voltak a társaim.

hegyet mászni. Amikor beléptünk, azt tapasztaltuk, hogy a házban az ünneplő közönség tagjai már mind részegek voltak. A belső szobába mentünk, ahol a zenészek játszottak – tántorogva. Én addig még sohasem láttam ilyen részeg zenészeket, hiszen ez volt az első utam Dél-Amerikába, mifelénk pedig a zenészek többnyire igyekeznek mértékkel inni. Még jobban meglepett a táncoló közönség: a körtáncban idősek is részt vettek, akik szintén nagyon részegek voltak, ami az én (itthonról hozott) nézeteim szerint nem is annyira normasértő, mint inkább érthetetlen volt. Egy ideig igyekeztem tánc lépéseket tanulni, de miután Annával együtt rájöttünk, hogy ennek nincs értelme, végül a konyhának használt kunyhóban az asszonyokkal beszélgettünk. Amikor arról faggattuk őket, hogy meddig tart ez az ünnepség (amit egyébként az egyik gyerek iskolavégzésének örömeire tartottak), azt felelte a háziasszony, hogy *addig, amíg mindenki részeg nem lesz, talán egy nap, talán több*. Amikor felvetettük, hogy hiszen már most is mindenki épp elég részeg, akkor felnevetett, és azt mondta: *igen, de addig, amíg mindenki el nem esik*.

Az alkoholfogyasztásnak ez a túlzásokig vitt tisztelete szintén a régi hiedelemvilágban gyökerezik. A paraszti foglalkozást űző indiánok számára a föld termékenysége mindenek felett álló kincs. A jó termést csak a jó eső biztosíthatja, a kiadós esőzés, amely teljesen átítatja a földet. Ennek analógiájaként úgy képzelik, hogy az emberek is csak akkor lesznek erősek és termékenyek, ha időnként teljesen eláztatják magukat – méghozzá alkohollal. Az *asua* vagy spanyolul *chicha* nevű kukoricásört az Andokban már jóval a spanyolok megérkezése előtt is ismerték. Az ecuadori, Imbabura megyei őshonos népek alkoholfogyasztása kapcsán Butler (1992) kiemeli annak közösségi vonatkozásait: az indiánok koll ektív lerészegedése markánsan különbözik a helyi mesztic elit mértéktartó ünnepi viselkedésétől, és így a közös identitás építését is szolgálja³⁵.

³⁵ A chicha-fogyasztás és a kollektív részegségélmény az amazóniai népcsoportoknál is hasonló közösségépítő szerepet tölt be (lásd például Beaudet 1992).

Összefoglalva, a történeti dokumentumok keveset árulnak el arról, hogy ténylegesen milyen is lehetett az Inti Raymi ünnepség az Inka-korban; az a kevés forrás, amely rendelkezésre áll, szintén alapos ellenőrzésre szorul. Az ellenőrzésnek egy jó módszere az etnohistória, azaz a (mikro-) történeti adatok és a néprajzi megfigyelések, mai őshonos indián hagyományok egybevetése.

II. Vér és termékenység: júniusi napfordulós ünnepségek a mai andokbeli indián hagyományokban

Az etnohistóriai módszer átvezet bennünket a mai andokbeli őshonos népek ünneplési szokásainak vizsgálatához. A déli féltekén a június téli hónap, így míg mi Európában ugyanekkor a leghosszabb napot, ott a leghosszabb éjszakát ünneplik³⁶. A téli (júniusi) napfordulóhoz kötődő rítusok alapvetően a föld termékenységét biztosítani igyekvő szertartások, amelyeknek a részegség és a harc szerves részét képezik. Az andokbeli vallásosság egyik kulcseleme ugyanis éppen a harc a világegyetem két fele, vagyis az alsó és a felső világ között. A kecsuául *hurin* és *hanan suyunak*, ajmarául pedig *manqhának* és *alaxának* nevezett két pólus közül az alsó a termékeny, a sötét és nyirkos, a felső pedig a száraz, fényes, férfias elemeké (lásd pl. Albo 1994). A két világ állandó harca jelen van a mindennapi élet legkisebb dolgaiban is: az évszakok változása, vagy akár a nappalok és az éjszakák váltakozása mind-mind ennek az állandó küzdelemnek az eredménye. Az egyes indián közösségek is könnyen azonosítják magukat az alsó vagy a felső világgal aszerint, hogy egy alacsonyabban vagy magasabban fekvő településen laknak. Az ellentétes princípiumhoz tartozó csoportoknak bizonyos alkalmakkor

³⁶ A leghosszabb éjszakát egyébként a magyar népi hagyományban is fellelhetjük, például a Luca napi boszorkányhiedelmek keretében, illetve maga a Karácsony (azaz fekete napforduló) szavunk is erre utal.

(többnyire nyári napforduló idején) rituálisan meg kell küzdeniük egymással. A téma bőséges irodalma az Andok egész területéről hasonló példákkal szolgál. Ares (1988) az otaválói *coraza*, Cereda (1988) a bolíviai *tinku*, Molinié (1988) és Kardulesz (2008, kötetünkben) pedig a perui *chiaraje* és *toqto* rítusok kapcsán hangsúlyozzák, hogy a harc és a termékenység egymástól elválaszthatatlan fogalmak³⁷. A vallásos magyarázat szerint például télen azért egyre hosszabbak az éjszakák, mert a sötétség erői megnövekedtek, ami ellen fel kell venni a harcot. A rituális harc közben kiömlő vér állítja helyre a megbillent egyensúlyt, és megtermékenyíti a földet.

Az Andokban a gyarmati korban a leghosszabb éjszakát idéző indián rítusok sok helyütt egybeforrak az arra az időre eső keresztény szentek kultuszával, illetve a spanyol nyári napfordulóhoz kötődő rituális elemekkel, így például Ecuador különböző vidékein a megemlékezéseket előszeretettel nevezik Szent János vagy Szent Péter napi ünnepekknek (*sanjuanito*, *sanpedrito*), és a keresztény körmeneteken való részvétel is az események szerves részét képezi. A keresztény elemek ellenére az ecuadori Keresztelő Szent János napi körmenetek kapcsán Carvalho-Neto (1964: 337) leírja, hogy „*Imbabura megyében a San Juan táncosok pontosan megkomponált, ám véres harcot vívnak, amelynek számtalan súlyos sebesült, sőt, halott áldozata lesz*”. Carvalho-Neto adatait harminc évvel később magunk is megtudtuk erősíteni, például adatközlőink szerint Cotacachiban a *sanjuanito* ünnepek 1992-ben négy halálos áldozatot követeltek. Kardulesz Rita közelmúltbeli beszámolója (kötetünkben) szintén arról tanúskodnak, hogy szerte az Andokban egy ma is élő hagyományról van szó.

³⁷ A *chiaraje* és a *tocto* a decemberi, azaz nyári napfordulóhoz kötődő rítusok.

A kollektív verekedés, csakúgy, mint a kollektív részegség, olyan szokás, amelyet az uralkodó elit évszázadok óta elítél, illetve gyakran kimondottan betiltani igyekszik. A Kardulesz Rita által vizsgált perui sajtószemle és televíziós tudósítások például úgy mutatták be az általa megfigyelt eseményeket, mint erőszakos aktusokat, ahol részeg emberek verekednek – fel sem vetve azt, hogy egy több száz, talán több ezer éves hagyományról van szó, olyan szokásról, amely minden tiltás ellenére fennmaradt, és amely az andokbeli kultúra fenntartását és átadását segítette a gyarmati kor, majd a demokratikus kasztrendszer évszázadai alatt.

III. Inti Raymi és „indigenismo” Peruban, 1930-40-es évek

A modern kori Inti Raymi ünnepségek feltámasztását 1944-ben kezdeményezte Luis Eduardo Valcárcel, a perui olasz származású történész. Valcárcel valószínűleg sohasem gondolta volna, hogy kiemelkedően gazdag életpályájának legmaradandóbb darabja épp egy rendezvény lesz, még akkor sem, ha az Inti Raymi feltámasztása jól illett abba az életműbe, amelyben régészként, a San Marcos egyetem történészprofesszoraként, a perui *indigenista* mozgalom atyjaként, vagy kulturális miniszterként egyaránt sokat tett az indián múlt feltámasztásáért. Míg azonban az indigenista mozgalom vagy az általa feltárt történeti összefüggések java része felett eljárt az idő, a cuscói Inti Raymi napjainkra Peru egyik legnagyobb idegenforgalmi attrakciójává nőtte ki magát. Igaz, ezzel egyidejűleg az eredeti célkitűzéshez képest jelentősen megváltozott az ünnepség tartalma.

A perui indigenista mozgalom az 1920-as években kapott erőre, eleinte elsősorban a cuscói (kreol, mesztic származású) értelmiség körében. Az „andokbeliség” lényegét a történelmi (inka) múltban, illetve egyfajta misztikus princípiumban kereső mozgalom sok jelentős alkotót termékenyített meg, vezéralakjai, a már említett Val-

cárcelen kívül, José Uriel García, Gamaniel Cuarta (Arturo Peralta), Rumi Maqui (Teodomiro Gutiérrez), Atusparia, Dora Mayer, Pedro Zulen voltak, illetve részben ide sorolható José María Arguedas, az író is, aki a San Marcos Egyetemen Valcárcel-tanítvány volt, és aki az 1950-es években tevékenyen részt vett a Cuscói Hét Bizottság (az Inti Raymi ünnepséget szervező bizottság) munkájában.

A perui indigenismo tudományos alapjait Valcárcel munkái vetették meg, elsősorban az 1927-ben publikált *Vihar az Andokban* (*Tempestad en los Andes*). Ebben – röviden – az eljövendő andokbeli indián forradalom jövőképét vizionálja; leszögezi, hogy az Andokban két nemzet él egymás mellett, a fehér és az indián, és mivel a fehér dekadens és gyenge, csakis ez utóbbitól lehet várni, hogy megújítsa a nemzetet:

Ez az erős és a földdel érintkező faj követeli most a jogait. A kultúra ismét az Andokból fog alászállni. Az indián [...] nem vesztí el a lelkét. Még mindig vagy négymillió lélekben izzik az ősi kultúra parazsa. [...] Persze, nem fog az Inka a maga teljes pompájában feltámadni. Nem fogjuk a Napistent sem imádni. Mégis, mennyi szépség, mennyi igazság, mennyi jó árad a régi kultúrából. Ebben az új korban fényesen ragyog majd fel a Faj, amelyet örök erényei öveznek és büszkén halad a dicső jövő felé, hogy az andokbeli népek elfoglalják méltó helyüket a kultúrák színpadán. (Valcárcel 1927: *Tempestad en los Andes*. 1970, pp 22-24.)

A kortársakat érthetően nyugtalanította, hogy mi lesz a kreol származású elittel az indián hatalomátvétel utópikus társadalmában. A válasz az *andinizmus*, amely gyakorlatilag a lélekben indiánná válást jelenti:

Az andinista mozgalmat csak olyan elit vezetheti, amely fajilag vagy lelkileg integrálódik az indián elembe. [...] Két út látszik a felemelkedő Faj előtt, vagy a vak rombolás, a fajok démoni harca, vagy pedig a teremtő fejlődés... Nekünk, értelmiségi munkásoknak mindenképp a második utat

kell követnünk. Evangéliumunk egyetlen szóban teljesedik ki: andinismo. (Valcárcel im. pp 135-137.)

Az andinismo/indigenismo gondolata szerint az indiánok felemelkedésének alapja az inka múltban keresendő, amelynek Valcárcel történészként elhivatott kutatója volt, és amelyet gyakran festett le a korszellem ideáljához, a kommunista államhoz hasonlóan. Részben rá támaszkodva fogalmazta meg Louis Baudin (1928) az „Inka szocializmusról” szóló, Európában nagy hatású történeti utópiáját, illetve hatással volt a perui baloldal vezéralakjára, Mariáteguire, aki Valcárcel könyvének előszavát is írta, és aki a nagy hatású Hét tanulmányában (1928) talán épp ezért szentel egy tanulmányt az indiánkérdésnek.

Az indigenismo gondolata kisebbségbe szorult a korabeli andokbeli politikai közbeszédben. Egyszerűen szólva, a (jobboldali) kreol elit számára nem volt vonzó, a baloldal pedig, José Carlos Mariátegui nyomán, az indiánkérdést elsősorban nem etnikai, hanem marxista alapon, azaz osztály-különbségek szerint fogta fel és tervezte megoldani (Wittmann 1978, Anderle 1989, Marzal 1981). A perui APRA (baloldali párt) vezető ideológusai, Luis Alberto Sánchez és Víctor Raúl Haya az ún. *politikai indigenizmus* talaján álltak, nemzetköziesítve és egyben andoktalanítva az indiánkérdést, amelyből gyakorlatilag eltűnt maga az indián:

A mi indigenismónk nem egyszerű faji kérdés, [...] számunkra, marxistáknak gazdasági, osztályalapú problémát jelent. [...] Indoamerika lakosságának 75 %-a indián, ezért a probléma egyfelől nemzetközi, másfelől nem faj, hanem osztály jellegű. A perui történeti hagyomány szerint a faluközösség a nemzeti, a nagybirtok pedig az idegen elem, amely a gyarmati korban és azóta is, a köztársaságban a hatalmat gyakorolja, és fenntartja a gyenge nemzeti burzsoáziánkat. (Haya, összegyűjtött művek, 183–186.)

A perui indigenista mozgalom 1945-re elveszítette a szellemi táptalaját. Ennek ellenére, 1945 és '47 között az akkor már nyugdíjas korú, nagy tekintélynek örvendő Valcárcel töltötte be a perui Demokrata Front kormányában a kulturális miniszteri posztot, és egyebek közt elérte, hogy központi költségvetésből támogassák a cuscói Inti Raymi modern kori megrendezését. Valcárcel azt remélte, hogy a dicső inka múlt felelevenítése hozzájárul majd a perui fehér dominancia csökkenéséhez és az indiánok önbecsüléséhez, öntudatra ébredéséhez, az *andinismo* sikeréhez. Az ünnepséget szabadtéren rendezték meg, és a nagyméretű előadásokon koreografált táncokkal jelenítették meg egyebek közt az Inka uralkodót, a feltételezett udvartartást, papságot, ceremóniákat.

Nem Valcárcelen, és nem is utódainak jóindulatán múlt, hogy a modern Inti Raymi nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: miközben a perui indigenisták (valamennyien fehér identitású meszticek és kreolok) az inka múltat igyekeztek feltámasztani, aközben ügyet sem vetettek a közöttük élő valódi indiánok valódi kulturális reprezentációjára. Az eseményre nem jöttek el (nem is voltak hivatalosak) a környékbeli indián közösségek, nemkívánatosak voltak az olyan kulturális szokások, mint például a kultikus részegség, a verekedés, az autentikus népzene és tánc. A modernkori Inti Raymi talán csak azért nem halt el, mert időközben felfedezte magának az ötvenes évektől fellendülő amerikai turizmus-ipar. Napjainkra a cuscói Inti Raymi egyértelműen turistalátványosság, méghozzá nagy költségvetésből megrendezett és óriási tömegeket vonzó esemény, kétségkívül Peru legnagyobb látogatottságú idegenforgalmi rendezvénye.

Mozgalmuk „indiánmentes” jellege miatt érte erős kritika a nemzetközi antropológus-társadalom részéről a perui (illetve a politikailag szervezettebb és erősebb mexikói) indigenistákat az 1970-es, '80-as években. A kritikusok vezéregyénisége Guillermo Bónfil volt, az 1971-ben közzétett Barbadosi Nyilatkozat megszövegezője, melyet

akkor antropológusok írtak alá, majd 1977-es új kiadását az amerikai őshonos közösségek képviselői jegyezték; 1993-ban Rio de Janeiróban Harmadik Barbadosi Nyilatkozat címmel fogalmazták újra. A Nyilatkozat szerint az indiánkérdés alapköve, hogy ne kulturális sajátágaikat feladó meszticeket, sem pedig rezervátumba zárt, a fejlődésből kirekesztett, magukat megvédeni nem képes csoportokat faragjunk az őshonos közösségekből, hanem a helyi értékekre alapozó, de a globális kihívások tükrében is fenntartható, működőképes társadalmi és gazdasági egységeket – ezt fejezi ki az *etnodesarrollo*, azaz *etnikai fejlesztés* fogalma. A Nyilatkozat végső víziója nem egyfajta indián hatalomátvétel, hanem többközpontú és multikulturális társadalmak létrejötte Latin-Amerikában.

IV. Az andokbeli identitás keresése és az emigráns identitások

Mint Javier Zea (2008, kötetünkben) rámutat, a nyolcvanas évektől kezdve Peruban, majd később Ecuadorban és Bolíviában is felerősödött egy olyan útkeresés, amely alapvetően új alapokra kívánta helyezni a nemzeti és történeti identitást, gazdasági és társadalmi reformokat. Az útkeresés kiváltó okaiként Zea a hegyvidéki népesség nagy tömegű városba áramlását, illetve az egyre nagyobb létszámú andokbeli származású értelmiség kialakulását emeli ki. Ezenkívül én két további elemet hangsúlyozok: a kelet-európai kommunista diktatúrák bukását 1989-ben, amely mélységesen elbizonytalanította a korábban zömmel marxista beállítottságú latin-amerikai értelmiséget, illetve az idegenbe szakadt andokbeli emigráció új, migráns identitáskeresésének visszahatását. Ez utóbbi témát dolgozta fel Széli Júlia (2008) és Lendvai Tibor (2008) írása (mindkét tanulmány jelen kötetben olvasható).

Az Alberto Flores-Galindo (1986) által vizionált útkeresésnek még távolról sincs vége, de már vannak látható eredményei, mint például

indián rítusok bemutatása Peruban az elnöki ceremónián, a kecsua nyelv egyenjogúsítása Ecuadorban, vagy az etnikai politikai pártok kormányra jutása Bolíviában (Zea 2008). Különösen érdekes az a folyamat, ami az andokbeli migránsok körében ment/megy végbe. A Magyarországra szakadtak között kutatásai alapján Széli (2008) megállapítja, hogy bár etnikai enklávé jellegük erős maradt, érdekes módon nem a gyors asszimiláció, hanem épp etnikai karakterük hangsúlyozása lett etnikai erőforrásuk alapja. Az andokbeli migráció kevésbé keveredik általában a latin-amerikai migráns csoportokkal, sőt, az egyes országok migrációs csoportjain belül is fontos választóvonal húzódik a meszticek és az andokbeliek (más szavakkal: városiak és *serranók*, illetve Magyarországon általában értelmiségi foglalkozásúak és utcazenészek) között. Az emigráns andokbelieken belül viszont alig játszik szerepet a nemzeti hovatartozás, azaz a perui, bolíviai vagy ecuadori útlevel.

A közös andokbeli kulturális gyökerek felfedezésére jó példa a közös (utca-) zenei nyelv kialakulása. Míg kívülállóként, magyarországiaként azt gondolnánk, hogy az utcai zenészek alapvetően a saját népzenejüket játsszák, a valóságban egy olyan repertoárral van dolgunk, amely ebben a formájában nálunk, azaz az európai és észak-amerikai utcákon állt össze: ecuadori, bolíviai és perui műdalok, illetve új stílusú népdalok gyűjteménye, amelyet otthon, saját környezetében nem játszana egy együttes sem ebben az összeállításban (Gelencsér, Letenyei és Takács 1994, Széli 2008).

Az utcai zenekarok szokásos hangszer-összeállítása is pán-andesi jellegű, ami az Andokban a hagyományos zenekaroknál nem fordulhatna elő. Szerves része a hangszerkészletnek például a zampona (az Altiplano vidékéről), a quena (Cusco, Dél-Andok), a hegedű és a rondador (Ecuador), a bombo és a charango (Bolíviából), és a chaqchas nevű csörgő, ami leginkább sehol sem autentikus. Nemigen bukkannak fel ugyanakkor olyan, helyi specifikus hangszerek, mint a különböző bocinák, bandolinok, hárfák, amelyek méretre

és alakra nagyon változatosak az Andok térségeiben, és amelyek egyedivé teszik az autentikus hangzást az Andok különböző vidékein.

A Budapesten megrendezett Inti Raymi ünnepek jelentősége ugyanebben keresendő: a közös zenei nyelv és hangszerkészlet mellett egy új, közös identitás kifejezésére tett erőteljes lépés.

V. Inti Raymi Budapest

Az Inti Raymi ünnepeket 2004-ben szervezték meg először Budapesten. A mintaadó példa nem közvetlenül az Andokból származik, azaz nem a harci rítusok, sem pedig a cuscói turistalátványosság adta az ötletet, hanem az Európa több nagyvárosában akkor már évek óta megtartott Inti Raymi rendezvények, amelyet a Magyarországon élő zenészek láttak/láthattak. 2004 előtt is voltak Budapesten fontos előzménynek tekinthető megmozdulások, és csak a szikra kellett, hogy az andokbeli emigráns közösség megszervezze ezt az ünnepeket. Az első évben a szervezésben oroszlanrésze volt az ötletgazdáknak, *Luis Sabia (Fichamba)* és *Alberto de la Torre* ecuadori zenészeknek (akik az ünnepség teljes anyagi költségét magukra vállalták), és a nyolcvanas évek óta itt élő *Susana Maigua de Lukácsnak*. *Alberto de la Torre* az *otavalos online* honlap, illetve Valenciában lakó testvére révén ismerte az európai Inti Raymit. Rajtuk kívül körülbelül egy tucat ember vett még részt a szervezésben, nem is beszélve a felvonuló közönség készülődéséről: a felvonulók majd fele népviseletben vagy valamilyen maskarában jelent meg. A helyszínelésben (Ráday utca) Ecuador Nagykövetsége és az Asociación Ecuador nevű civil szervezet működött közre.

A 2004-es rendezvény három nagyobb egységből állt: először egy zenés-táncos utcai felvonulás a Ráday utcában (*pasacalle*, vagy *desfile*), majd egy kiállítás-megnyitó a Bakáts térnél (az utóbbi időkben ezt egy indián rítus bemutatása váltotta fel; ez a *ceremonia* vagy *ritual*),

végül egy kőbányai kultúrházban egy zártkörű (az andokbeli közösség tagjainak fenntartott) multság zárta a napot (*recepción*, azaz fogadás). A budapesti Inti Raymi azóta is ezt a hármastagolást követi, bár a helyszín változik (Ráday vagy a Váci utca, Gödör Klub).

Az ünnep intézményesülését egy, az andokbeli falusi ünnepeknél megszokott népszokás mint szervezeti modellt biztosítja. Ennek lényege, hogy az adott évben a szervezők vállalják magukra a költségeket és a szervezési munkálatokat, majd a szervezőség tagjait minden évben lecserélik. Szervezőnek lenni nagy társadalmi megbecsülést jelent. A szervezők a *mayordomo*, *cargo* vagy *prioste* elnevezést használják magukra. A *mayordomo*/prioste az adott évben jelentős költségeket vállal (elsősorban az esti multság étkezési költségeit), de ezt nem próbálják meg támogatókkal, médiaháttérrel pótolni, mert a személyes anyagi áldozatvállalás (mint a 2007-es év szervezői mondták), hozzátartozik a *prioste* feladataihoz. Más feladatokhoz elfogadnak támogatást (például a nagykövetségek természetbeni italtámogatása, közbenjárása a közterületfoglaláshoz, vagy hirdetési költségek).

A *prioste*/mayordomo feladatok átadása nyilvános aktusként zajlik, az esti zártkörű multság (*recepción*, azaz fogadás) alkalmával. A mozgalomalapítók szándékának megfelelően a szervezést egy ecuadoriakból, peruiakból és bolíviaiakból álló csapatra bízták. Ez 2007-től magyarországi szervezővel bővült. A szervezőbizottság összetétele szándékosan pán-andesi jellegű, azaz a szervezők fontosnak tartják, hogy valamennyi országból képviseltesse magát legalább egy szervező.

A budapesti Inti Raymi szervezői voltak:

2004: Alberto de la Torre (ALBY), Luis Fabian Tuqueres Muenala (FICHAMBA) mint *prioste*k, segítőként Susana Maigua de Lukács (COMADRITA) (ecuadoriak)

- 2005: Germán Huarachi G. (Bolívia), José Luis Lechón (BILLETE), Alfredo Cotacachi (ecuadoriak), Romar Rodriguez (Peru)
- 2006: Samuel Videa (Bolívia), Carlos Tito (Ecuador) Carlos Palomino (Peru); a két utóbbi helyett a következő személyek vállalták fel a teendőket: Alberto de la Torre (ALBY), Jaime Hinojosa (FLACO), Luis Fabian Tuqueres Muenala (FICHAMBA), Miguel Teran Villareal (Ecuadoriak) Samuel Videa (Bolívia).
- 2007: Javier Zea, Julio Castillo, Arturo Mayoria (peruiak) Rafael Tuqueres (COCO), Andrés Cevallos (GORDA), Tony Toapanta (MOTE) (ecuadoriak) és Tárnok Ákos Magyarországról. A rituáléban sámánként Antonio Saransig (Ecuador) működött közre.
- 2008: Bolívar Vaca (BOLO), Xavier Lopez Vega (LOBO), Jorge Saransig (PONY) (ecuadoriak), Carlos Tito, Victor Merina, Jaime Caso (peruiak), Horváth Árpád (Magyarország), Fredy Serrudo (Bolívia)

A cikk bevezetőjében azt írtam, hogy az Inti Raymi egy új emigráns identitás kifejezőjeként fogható fel. Ennek az identitásnak a sajátosságai, meglátásom szerint, a következők:

1. pán-andesi karakter, azaz a nemzeti határokat túllépő jelleg: az ünnepségen szereplőként és szervezőként ecuadoriak, peruiak és bolíviaiak egyaránt részt vesznek;
2. a kreol kulturális elemek látványos hiánya; ennek részeként a kezdeményezés független az adott országok hivatalos képviselőitől, nagykövetségektől;
3. a migránsokon kívül fontos szerepet kapnak a velük rokonszenvező vagy hozzátartozó magyarok;
4. andokbeli, azaz hegyvidéki (*serrano*) indián és mesztic kulturális elemek túlsúlya, például az ünnep gazdasági szervezetében és a nyilvános reprezentációban, a zenében, táncban, öltözködésben, zászlókban stb.

Ez utóbbi, azaz a zene és tánc kapcsán érdemes egy kicsit bemutatni a repertoárt. A felvonulás során a legtöbbet játszott zenei stílus az aluljárókból ismert, pán-andesi egyveleg. Ez elsősorban sanjuanito, tinku és sikuri dallamokból áll, és carnavalitók és indulók egészítik ki. Gyakori, hogy (az utcazenétől eltérően) autentikus dallamokat is hallunk (például huaynu, huaylas stb.), sokszor autentikus hangszereket is láthatunk. (Például 2004-ben az egyik részt vevő imbaburái csoport, amely autentikus viseletben, totora-nád fuvólán olyan rituális dallamokat játszott, amilyenek egyébként utcazenélés közben nem fordulhattak volna elő.)

A felvonuló közönség közel fele minden évben valamilyen andokbeli népviseletben vagy ünnepi maskarában jön. Az öltözékek vegyesen képviselik az Andok egész térségét. A táncok ennek megfelelően szintén a carnavalito, tinku, sanjuanito alaplépéseiből kombinált felvonulási táncok, illetve körtáncok.

Érdekes a nyelvhasználat változása is. A hazánkban élő andokbeliek többsége nem beszél kecsuául, a közönség fele pedig amúgy is a velük rokonszenvező magyarokból áll. A magyarok nagyszámú jelenléte ellenére az esemény nyelve alapvetően a spanyol, a közösségi megnyilvánulások szintén, amelyet csak ritkán fordítanak le magyarra.

A nyilvános szakasz legfontosabb aktusa a ceremonia vagy ritual, amelyet 2007-ben a Vörösmarty téren, 2008-ban a Deák téren mutattak be. Ez egy áldozati rítus (pago de tierra) volt, amelyet, mint a szervezők kiemelték, egy kecsuául jól beszélő, a közösség által hitelesnek elfogadott ecuadori indián utcai zenész mint sámán mutatott be. A kecsua nyelvtudás tehát kifejezetten értéknek számít az emigráns andokbeli közösség tagjai között.

Kérdés, hogy vajon az emigráns andokbeliek sajátos identitásmódosulása lehet-e hatással az anyaországbeliek identitására. Talán igen: ahogy az európai vagy észak-amerikai utcákon kialakult népzenei repertoár és hangszerkészlet az 1990-es években hatással lett

az andokbeli zenére, ugyanúgy elképzelhető, hogy az emigrációban kialakult új, pán-andesi, indián gyökereket kereső identitás hatással lesz az andokbeli országok értelmiségére.

Irodalom

- *Anderle Ádám* 1989: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin- Amerikában a XIX. és a XX. században. Budapest: Kossuth
- *Baudin, Louis* 1928: L'Empire socialiste des Inka. Paris: Université de Paris. Travaux et Mémoires de l'Institut d'Ethnologie
- *Beaudet, Jean Mitchel* 1992: Musique et alcool en Amazonie du Nord-Est. Cahiers de Sociologie Economique et Culturelle No. 18: 79-88. (Le Havre)
- *Butler, Barbara Y.* 1992: Espiritualidad y uso del alcohol entre la gente otavalea. Sarance 16: 31–64. (Otavalo, I.O.A.)
- *Carvalho-Neto, Paulo de* 1964: Diccionario del Folklore Ecuatoriano. Quito: Ed. Casa de Cultura Ecuatoriana.
- *Flores Galindo, Alberto* 1986: Buscando un Inca: identidad y utopía en los Andes
- *Lima*: Casa de Estudios del Socialismo
- *Haya de la Torre* 1976, Víctor Raúl. Obras Completas. Lima, Mejía Baca
- *Marzal, Manuel M.* 1981: Historia de la Antropología Indigenista: México y Perú. Lima: PUC
- *Gelencsér Ágnes, Letenyei László és Takács Ildikó* 1994: Indián énekeskönyv. Budapest: Calibra.
- *Estenssoro, Juan Carlos* 1998: Modernizmus, esztétika, zene és ünnep. Hogyan változott meg az elit attitűdje a népi kultúrával szemben? (Peru, 1750–1850). in: Replika 29: 129–138.
- *Kardulesz Rita* 2008: Chiaraje, Mikayo, Tocto: rituális harcok az Andokban. In: Letenyei László (szerk.) 2008: Az Andok kultúrája. Budapest: TeTT könyvek
- *Lendvai Tibor* 2008: Tépőzáras tollkoronák. A magyarországi indiánkép alakulása, mai állapota, és hatása a hazánkban működő andoki utcazenészek és közönségük közötti diskurzusra. In: Letenyei László (szerk.) 2008: Az Andok kultúrája. Budapest: TeTT könyvek

- *Mariátegui, José Carlos* 1928, 1967. Siete ensayos de Interpretación de la Realidad Peruana. Lima, Amauta, Págs. 9–11. online: <http://www.yachay.com.pe/especiales/7ensayos/> (Magyarul: Mariátegui 1977 (Kerekes György, szerk.) Hét tanulmány a perui valóságról. Budapest: Kossuth)
- *Martínez, Rosalia* 1992: Boire pour jouer, jouer pour boire. Relations entre musique et alcool dans la fiesta des Jalq'a (Bolivie). In: Cahiers de Sociologie Economique et Culturelle 18: 63-78. (Le Havre)
- *Molinié-Fioravanti, Antoinette* 1988: Sanglantes et fertiles frontières. Á propos des batailles rituelles andines. Journal de la Société des Americanist LXXIV.: 48–78.
- *Széli Júlia*: Az Andokbeli zenész-migráció Magyarországon. In: Letenyei László (szerk.) 2008: Az Andok kultúrája. Budapest: TeTT könyvek
- *Valcárcel, Luis* 1927, 1970: Tempestad en los Andes. Lima: Populibros Peruanos
- *Wittman Tibor* 1978: Latin-Amerika története. (2. kiadás) Budapest: Gondolat
- *Zea, Javier* 2008: Inkarrí: az andokbeli történelem keresése. Flores Galindo gondolat kísérlete az andokbeli történelmi identitás megújítására. In: Letenyei László (szerk.) 2008: Az Andok kultúrája. Budapest: TeTT könyvek